

סוג כלי-חירבת-כרך ויחסו לקבר שנתגלה בכנרת מאת רות ב. קלנר

בחוברת הקודמת של ידיעות 1) פרסם ד"ר ב. מייזלר סקירה מוקדמת על הפירת הקבר בכנרת. שם נתגלתה קבוצת הכלים ההומוגנית הראשונה שנמצאה בתל גדול ומעניין זה. הבדיקות שעל פני השטח (שד"ר מייזלר מזכיר) וכן חפירת הכביש טכריה — צמח (בשנת 1933) העלו שפע של חרסים שבעושר טיפוסיהם סייעו בדיונים רבים בשאלות קרמיקה מחפירות שונות. ואולם להיסטוריה של העיר עצמה, בתקופתה הגדולה והארוכה הראשונה, נותנת הקרמיקה שנמצאה עד-כה רק שתי נקודות התמצאות עיקריות. במונחים מן הקרמיקה אפשר לתאר את ההיסטוריה של העיר כך: קיומה התחיל בתקופת הכלים המרוקים אפור, כלומר בשלב האחרון של התקופה הכלקוליתית, נמשך דרך כל סוגי תקופת הברונזה הקדומה, ונסתיים לפני סוף התקופה הזאת, כי טיפוסים אחדים של השלב האחרון של תקופת הברונזה הקדומה נעדרים משם, כגון הצורות האחרונות של ידית המדף. קבוצת-קבר זאת מוסיפה ידיעות חשובות לתולדות העיר, אף-על-פי שאין לדון אותה כלל וכלל כחפירה שכבתית. הפרק העוסק בכלי-החרס מתחלק לפי תכנו לשניים. בראשונה מעבד המחבר את הקרמיקה בדרך של דיון-משווה; כאן יש להעיר רק בנקודות אחדות. באותן הנקודות שבהן הושפע חלק זה מהדעה המובעת בחלק השני, אגב השוואת החפצים אחד לאחד עם דוגמאות שנמצאו בחפירות אחרות בא"י ושכנותיה, מצביע החופר על דמיון לכלים שונים השייכים לשכבות XIII—XIV בבית-שאן ו-V—VI ביריחו. בסכמו את הדיון מושפע החופר מן הדיון בקשר שבין הקבר הזה לסוג כלי-חירבת-כרך, ומציע את השכבות XII—XIII בבית-שאן ו-III—IV ביריחו כחומר השוואה דומה. צריך להדגיש ששכבה XII (וכן XI הקרובה לה) מכילה חומר שאין דומה לו בין כלי הקבר הזה, כפי שיתברר להלן.

משמגיעים לחלק השני של הפרק המטפל בכלי-החרס, חלק הדן ביחס שבין קבוצת-קבר זאת לחירבת-כרך בכלל, ובבעיית סוג כלי-חירבת-כרך בפרט, יש ויש על מה לחלוק.

החופר לא יכול היה לבלתי הדגיש את העובדה הבולטת: קבוצת-קבר זאת לא הכילה אף חרס אחד מסוג הכלים הנקרא על שם תל זה, סוג המעניין לא רק בגלל צורתו היפות, צבעיו המבהיקים ומריקתו המשוכללת, אלא ביחוד מפאת מיעוט הידיעות על מוצאו וגבולות התפשטותו. ואכן, תפיסה נכונה של העובדה הזאת היתה יכולה לשמש נקודת-מוצא נוחה בדיון בשאלת תאריך הקבר הזה. בידוע שמסרתו העיקרית של דיון כזה ללכת ולצמצם את גבולות הזמן האפשריים בדרך של הוכחות שליליות כחיוביות. להסברת העובדה הזאת מציע החופר שני פירושים (ע' 7 למטה), ובחר משום-מה בפירוש השני. פירוש זה מנומק במשפט כללי ביותר, הפוסק כי כלים מהודרים כאלה לא נהגו לתתם בקברות. משפט זה אילו הוכח בצורתו הכללית היה מגלה פתח חדש לעולם האמונות הקשורות במנהגי הקבורה, עלים שעודנו כמעט

חתום; כי לא הובלטו עד-כה בחפירות בארץ ההבדלים בין כלים שהיו נוהגים לתתם בקברות לבין כאלה ששימשו רק את החיים. מאידך גיסא. מציאות דוגמאות מפוארות מהסוג הזה בחפירות בעפולה² בקבוצה ברורה של קברות מוכיחה שלגבי סוג זה אין לקוות שהמשפט יתאמת. לפירוש העובדה הזאת נשארת איפוא רק האפשרות ההגיונית האחת (פירושו הראשון של החופר), והיא שקבר זה אינו בן תקופתו של סוג הכלים הנדון. אילו היתה זאת קבוצת-כלים קטנה, ואילו לא היה תאריכה ברור כ"כ מתוך עצמה, אפשר היה לחשוב על פירוש פשוט נוסף: במקרה לא נכללו דוגמאות מהסוג הזה במנחת-קבורה זאת. אך ההוכחות בכללותן מורות שיש לקבוע את תאריך הקבר בזמן שקדם לסוג הנדון. ובזאת עוסק החלק הראשון של הדיון הנ"ל. מההנחה הבלתי-מבוססת הזאת נבעו תוצאות שמן הראוי להשיג עליהן. ג. א. רייט סיפל (בספרו³) בבעייה זו של סוג כלי-חירבת-כרך על כל-פרטיה, שהיו ידועים עד זמן חיבור הספר. בסדרה שכבתית רצופה היכולה ללמד על תאריכו של סוג זה נמצאו כלים כאלה רק בבית-שאן, בשכבות XII—XI (ואשר למציאות סוג זה במגידו — ר' הלן). הקונטקסט של השכבות האלו, בעיקר ידיות-המדף, אינו מתיר לפי מצב ידיעותינו היום, להקדים את תאריך השכבות, ויחד עם זה את תאריך הסוג הנדון, למחצית הראשונה של האלף השלישי, כשם שמנסה לעשות זאת המחבר⁴, כדי להתאים את העובדות להשערותו החדשה בדבר הקשר של סוג זה אל הקבר שנתגלה בכנרת. הראייה שמביא המחבר⁵ מחפירות תל-ג'דדה, שבקעת אנטיוכיה, גם היא חלשה. קשה להסתמך על תאריכיהן של הסקירות המוקדמות של מקיואן ובריידווד⁶. יתר-על-כן, אולברייט, המוצא את מקור הסוג הזה בסוריה (ורייט הלך בעקבותיו) חושב שבא"י הוא מתגלה כמתאים שנה מאוחר יותר מבסוריה⁷. יש לתמוה על שהתעלם החופר ממציאות שברי חרס בודדים מסוג כלים אלה בחפירות של השנים 1937-8 (במגידו⁸) בשכבות XVI—XVII (שהן כדברי החופר — המחבר⁹) כמעט שכבה אחת). שכבות אלה משווה אותן שיפטון לשכבות XII—XI של בית-שאן על יסוד דמיון כלים אחרים זולת הסוג הזה, וכן הוא מתאים אותן בערך לדרגות I—II של מגידו, ודבר זה עולה בד בבד עם התיאום של רייט¹⁰. המשפט שד"ר מייזלר מצטט מגאיי-אנגברג¹¹) הוא טעות של החופרים עצמם, כי הכלי שאצלו הם מתכוונים אינו כלל דוגמה של סוג כלי-חירבת-כרך, אלא של סוג הכלים

(2) ר' QDAP VIII, p. 157.

(3) *The Pottery of Palestine from the Earliest Times to the End of the Early Bronze* (3

Age, 1937

(4) ר' מייזלר, ידיעות י', ע' 8 למטה.

(5) ר' ת"ל, שם, ע' 8 למעלה.

(6) C. W. McEwan, *AJA* XLI (1937), pp. 8-11; R. J. Braidwood, ר' (6

Mounds in the Plain of Antioch, Chicago, 1937

ר' *AJA* XL (1936), p. 164 (7)

(8) G. M. Shipton, *JPOS* XVIII, p. 56; idem, *Notes on the Megiddo Pottery* ר' (8

of Strata VI—XX, Chicago, 1938, p. 39

ר' *ibid.*, p. 35, n. 185 (9)

ר' *ibid.*, *Table of Related Deposits* II (10)

(11) ר' שם, ע' 2, הערה 5, וחשוה p. 147 *Megiddo Tombs*.

המרוקים אפור, מה שאינו שייך הנה כלל וכלל. גם הכרונולוגיה שבה נקט שיפטון, המתאימה רק בקוויה הכלליים לכרונולוגיה של אולברייט-רייט, גם היא קובעת את תאריך השכבות המכילות סוג זה למחצית השנייה של האלף השלישי (12). אחר כל אלה קשה לשער שתבואנה הוכחות אשר תחייבנה אותנו להעלות את תאריך השכבות המכילות את סוג הכלים הזה למחצית הראשונה של האלף השלישי.

מה שנוגע לשאלה המעניינת בדבר מוצאו של סוג מפואר זה, הביא הד"ר מייזלר את דעת רייט (13), שהוא בן סוריה הצפונית, ואת הדעה שאולי נעשו (כלי סוג זה) לפי דוגמאות מצפון-סוריה (14). בדיקות פיטרוגרפיות שערך הפיטרוגראף ד"ר י. פרומן למעני בשנה האחרונה, הראו כי חרסים מסוג זה שנמצאו בח'רבת-כרך מורכבים מאותם המינרלים שמהם מורכבים חרסים רגילים אחרים מאותו התל. מבלי להכנס לפרטי הבעיה הזאת מכל בחינותיה (15), אפשר לאמר כמעט בוודאות שכלים מפוארים אלה שנמצאו בכמות גדולה בח'רבת-כרך נעשו במקום, ואינם אימפורט ממקום אחר כל שהוא. אפשר לסכם את האמור לעיל: א' תאריכה של קבוצת קבר זאת מתאים יפה למסגרת תקופת הברונזה הקדומה ב' (לפי חלוקתו של רייט), בעיקר על יסוד ההשוואה עם אותן הצורות שכדוגמתן (16) נמצאו בקברי המלכים באבידוס. התאריך שנתן לה החופר, המאות הכ"ח—כ"ז, נמצא בתחום תקופת משנה זאת. ב' סוג הכלים המרוקים אדום—שחור, הנקרא על שם תל זה, שייך לפרק הזמן הבא אחרי זמנו של הקבר הזה. ג' דומה כאילו יכולה קבוצת-קבר זאת מח'רבת-כרך להוסיף במידת-מה תוקף מסויים לנוכחות החלוקה של רייט לארבע תקופות-משנה, דעה שד"ר מייזלר מתנגד לה (17); כאמור, הרבה בית-ירח לפני סוף תקופת הברונזה הקדומה. בהמשך ימי ישובה הקדום של בית-ירח מתגלות שתי נקודות אחיזה ברורות: האחת קבוצת-קבר זאת, והשנייה פרק הזמן שבו שגשג סוג הכלים הנקרא על שמה. כיוון שאפשר להניח כמעט בוודאות כי קבוצת-קבר זאת אינה שייכת לשלב הראשון של תקופת הברונזה הקדומה, הרי שאפשר להבחין שלוש תקופות-משנה בישובה של בית-ירח השייכות למשך תקופת הברונזה הקדומה. מכאן שחלוקת תקופת הברונזה הקדומה לארבע תקופות-משנה מוצאת תוספת חיזוק בזה.

(12) מאמר הבקורת של אולברייט ב-4 AJA XLIV (1940), המכיל בוודאי הערות חשובות ביחס לכרונולוגיה של השכבות הקדומות, אינו נמצא לקראים בירושלים.

(13) ר' מייזלר, שם, ע' 2 למטה.

(14) ר' שם, ע' 7 למטה.

(15) לכשתגמר סדרת הבדיקות בשאלה זאת נפרסם אותן עם טבלאות בצדן.

(16) ר' שם, ע' 7 באמצע. (17) ר' שם, ע' 7, הערה 17.

קטעי גניזה על אודות בית-גוברין, חברון ואל-עריש

מאת י. ברסלבסקי

א' בית-גוברין

הציון היחיד להתגוררות יהודים בימי הביניים בבית-גוברין מצוי בספר המסעות

לר' בנימין מטודילה: מחברון חמש פרסאות לבית גוברין היא מרשה, ואין שם